

МОНІТОРИНГ ЯКОСТІ ПОЗАШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ – СПОСІБ УДОСКОНАЛЕННЯ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ ЗАКЛАДУ

MONITORING THE QUALITY OF EXTRACURRICULAR EDUCATION A WAY TO IMPROVE THE EDUCATIONAL PROCESS OF THE INSTITUTION

У статті автор акцентує увагу на значенні позашкільної освіти в структурі загальної системи освіти країни як унікального середовища для учнівської молоді, де можна вільно спілкуватися з однолітками на цікаві теми, де ефективно формуються гуманістичні цінності, де відбувається соціалізація та професійне самовизначення, саме заклади позашкільної освіти надають різноманітний і різноплановий спектр освітніх послуг, які повинні огорудити дитину від впливу вулиці, іноді негативного впливу сім'ї, надмірного захоплення соціальними мережами та інтернетом взагалі. Поряд з цим постає питання в необхідності оновлення і підвищення якості змісту позашкільної освіти. Автор проводить аналіз поняття «якість освіти» як інтегральної характеристики системи освіти, що відображає ступінь відповідності реальних освітніх результатів, які досягаються, нормативним вимогам, соціальним і особистісним очікуванням та визначає значення моніторингових досліджень у позашкільній освіті як ефективного інструменту підвищення якості надання освітніх послуг та наголошує на важливості створення та функціонування моніторингу як системи, як цілеспрямованої взаємодії керуючої та керованої підсистем для досягнення запланованих результатів. У статті автор розкриває теоретичні та практичні аспекти моніторингу якості позашкільної освіти як основного механізму оцінки якості освітнього процесу закладу. Освітній процес у закладах позашкільної освіти, як і будь-яка інша діяльність, має свою якість, тому виникає потреба в визначенні рівня цієї якості, що є одним з перших етапів на шляху покращення освітніх послуг. Автор аналізує критерії та індикатори моніторингу якості позашкільної освіти, що запропоновані державною службою якості освіти, та робить деякі уточнення й зазначає, що моніторинг в освіті – це сучасний механізм управління якістю освіти, за його допомогою можна відстежувати і своєчасно коригувати освітній процес закладу. Проведення освітнього моніторингу стимулює позитивні перетворення та мотивує до якісних змін учасників освітнього процесу.

Ключові слова: позашкільна освіта, моніторинг, якість освіти, моніторинг якості позашкільної освіти.

In the article the author emphasizes the importance of out-of-school education in the structure of the general education system of the country as a unique environment for students, where you can communicate freely with peers on interesting topics, where humanistic values are effectively formed, where socialization and professional self-determination take place. provide a diverse and diverse range of educational services that should protect the child from the effects of the street, sometimes the negative impact of the family, excessive fascination with social networks and the Internet in general. Along with this, there is a question of the need to update and improve the quality of out-of-school education. The author analyzes the concept of "quality of education" as an integral characteristic of the education system, which reflects the degree of compliance of real educational results, regulatory requirements, social and personal expectations and determines the importance of monitoring research in extracurricular education as an effective tool for improving educational services. and emphasizes the importance of the establishment and operation of monitoring as a system, as a purposeful interaction of the control and managed subsystems to achieve the planned results. In the article the author reveals the theoretical and practical aspects of monitoring the quality of out-of-school education as the main mechanism for assessing the quality of the educational process of the institution. The educational process in out-of-school education institutions, like any other activity, has its own quality, so there is a need to determine the level of this quality, which is one of the first steps towards improving educational services. The author analyzes the criteria and indicators for monitoring the quality of out-of-school education proposed by the State Service for Education Quality and makes some clarifications and notes that monitoring in education is a modern mechanism for managing the quality of education, it can monitor and adjust the educational process. Conducting educational monitoring stimulates positive transformations and motivates to qualitative changes of participants in the educational process.

Key words: out-of-school education, monitoring, quality of education, monitoring of quality of out-of-school education.

УДК 374.091
DOI <https://doi.org/10.32843/2663-6085/2020/24-1.4>

Ворона Л.І.,
доцент кафедри педагогіки
Луганського національного університету
імені Тараса Шевченка

Постановка проблеми. Одним із механізмів, який дозволяє контролювати якість освіти, є моніторинг. Запровадження моніторингових досліджень допоможе створити інформаційну систему відстеження якості освіти та результатів діяльності закладу освіти. Важливою характеристикою моніторингу є прогностичний характер висновків. Питання моніторингу якості освіти досить глибоко розглядається у науково-педагогічній літературі,

обговорюється в регіонах, однак для навчальних закладів позашкільної освіти його розроблено недостатньо. Масштабність і багатоаспектність змісту освіти вимагають комплексного підходу до її оцінки, а отже, комплексу критеріїв із широким спектром показників кожного з них, щоб забезпечити і цілісність, і різносторонність соціально-педагогічного явища, яке оцінюється. Саме тому ця проблема стала предметом розгляду статті.

Аналіз досліджень. Теоретико-методологічні засади поняття якості освіти, її базових складових висвітлено у роботах І. Булах, С. Кретович, О. Рузанової та інших. Проблему моніторингу якості освіти розкрито у роботах таких зарубіжних та вітчизняних науковців, як Б. Верстепен, М. Гузмен, Т. Гусен, Г. Єльнікова, В. Кальней, О. Ляшенко та інші. Теоретичні розробки і методичні рекомендації щодо моніторингу якості освітнього процесу розробляли В. Беспалько, А. Дахін, Г. Єльнікова, В. Кальнея, С. Подмазін та інші.

Мета статті – розкрити теоретичні та практичні аспекти моніторингу якості позашкільної освіти. Проаналізувати критерії та індикатори моніторингу якості позашкільної освіти, що запропоновані державною службою якості освіти.

Виклад основного матеріалу. Позашкільна освіта – унікальне середовище для учнівської молоді, де можна вільно спілкуватися з однолітками на цікаві теми, де ефективно формуються гуманістичні цінності, де відбувається соціалізація та професійне самовизначення. Основою позашкільної освіти є комплексний, всебічний розвиток особистості. Роль закладів позашкільної освіти виражається через розвиток здібностей та інтересів особистісного та професійного самовизначення учнівської молоді. Позашкільна освіта є мотивованою освітою, що дозволяє дітям творчо розвиватися, максимально реалізувати свої уподобання та захоплення, поглиблювати знання з улюбленого предмета.

Пріоритетними завданнями позашкільної освіти як унікальної освітньо-виховної галузі є не тільки навчання, хоча це одна з найважливіших цілей, а й виховання молоді особистості насамперед як громадянина, розвиток її талантів, творчих здібностей, формування духовного світу, практичних навичок соціально значущої, морально зорієнтованої й відповідальної діяльності в суспільстві.

Метою розвитку закладів позашкільної освіти в умовах сьогодення є збереження державних гарантій щодо доступності і безкоштовності освітніх послуг, підвищення ефективності функціонування системи позашкільної освіти; створення умов для саморозвитку, успішної реалізації та професійного самовизначення вихованців.

Освітній процес у закладах позашкільної освіти, як і будь-яка інша діяльність, має свою якість, тому виникає потреба в визначенні рівня цієї якості, що є одним з перших етапів на шляху покращення освітніх послуг.

На цей час питання якості надання освітніх послуг набуває особливого значення, виникає необхідність наблизити сучасні освітні стандарти до європейських. Якість освіти за вимогами ООН є одним із головних критеріїв якості життя людей. Покращення якості освіти та рівний доступ до неї є одним з головних завдань сучасної державної

політики в галузі освіти, національним пріоритетом і передумовою національної безпеки держави, умовою реалізації права громадян на освіту.

У науці є різні підходи до визначення змісту поняття «якість освіти». Оцінка якості освіти передбачає оцінку якості досягнень учнів і оцінку якості надання освітніх послуг та організації освітнього процесу загалом. Під якістю освіти розуміється інтегральна характеристика системи освіти, що відображає ступінь відповідності реальних освітніх результатів, що досягаються, нормативними вимогами, соціальним і особистісним очікуванням [2].

Наразі необхідним постає оновлення і підвищення якості змісту позашкільної освіти. Сучасна позашкільна освіта піддається оцінюванню як з боку споживачів послуг (батьки, вчителі), так і з боку держави.

Одним з основних механізмів оцінки якості позашкільної освіти є моніторинг діяльності закладів позашкільної освіти, хоча в сучасній українській педагогічній науці недостатньо розроблені підходи до виявлення критеріїв якості освіти, механізмів моніторингу та процесів його використання, відсутні сучасні аналітико-діагностичні технології здійснення зворотного зв'язку.

Моніторинг якості освіти – це збір, обробка, зберігання та розповсюдження інформації про стан освіти, інтерпретація зібраних фактів та прогнозування на їх основі динаміки і основних тенденцій її розвитку та розробка науково обґрунтованих рекомендацій для прийняття управлінських рішень стосовно підвищення ефективності функціонування освітньої галузі [4].

Будь-яке моніторингове дослідження – це складний і тривалий процес, який потребує ретельної підготовки, дотримання певних правил і процедур (здійснюється за відповідною технологією).

Виділимо основні принципи моніторингу:

- 1) об'єктивність – максимально об'єктивне оцінювання діяльності закладу, врахування позитивних і негативних результатів;
- 2) систематичність та послідовність – проведення моніторингу визначеними етапами;
- 3) гуманістична спрямованість – передбачає орієнтацію на вчителя, учня, врахування потреб вихованців, гідне самоствердження педагога, створення умов доброзичливості [6].

Функції моніторингу: інформаційна; пошуково-дослідницька; діагностична; корекційна; прогностична [5].

Всі функції моніторингу підпорядковуються загальній меті – підвищенню ефективності діяльності закладу освіти, і спрямовані на забезпечення наукового підходу в управлінні освітнім процесом.

Сьогодні має йтися про створення та функціонування моніторингу як системи, як цілеспрямованої взаємодії керуючої та керованої підсистем для досягнення запланованих результатів.

Моніторинг функціонування системи закладів позашкільної освіти ще не став постійним складником системи позашкільної освіти, але є тим інструментом, який дасть можливість місцевим органам управління освітою приймати ефективні управлінські рішення на покращення діяльності закладів. Вирішення питання про результативність освітньої діяльності дозволить судити про ефективність, корисність, соціальну значущість як усієї системи позашкільної освіти, так і кожного конкретного закладу.

Порядок проведення моніторингу якості освіти визначають Закон України «Про освіту», Закон України «Про позашкільну освіту», Національна доктрина розвитку освіти України; Постанова Кабінету Міністрів України №1095 від 25.08.2004 р. «Деякі питання зовнішнього оцінювання та моніторингу якості освіти»; Указ Президента України № 1013/2005 від 04.07.2005 р. «Про невідкладні заходи щодо забезпечення функціонування та розвитку освіти в Україні»; Указ Президента України № 244/2008 від 20.03.2008 р. «Про додаткові заходи щодо підвищення якості освіти в Україні»; наказом МОН № 54 від 16.01.2020 року «Про затвердження Порядку моніторингу якості освіти». Документи визначають механізм підготовки та проведення моніторингу якості освіти та освітньої діяльності у закладах дошкільної, загальної середньої, позашкільної освіти незалежно від їх підпорядкування, типу й форми власності.

Метою проведення моніторингу є виявлення та відстеження тенденцій у розвитку якості освіти в країні, на окремих територіях, у закладах освіти, встановлення відповідності фактичних результатів освітньої діяльності її заявленим цілям, оцінювання причин відхилень від цілей [6].

Державною службою якості освіти, як органом, що має змогу здійснювати контроль за якістю освіти, були подані для обговорення напрями, критерії та індикатори організації та функціонування внутрішньої системи забезпечення якості позашкільної освіти.

Під час визначення напрямів, критеріїв та індикаторів важливо орієнтуватися на прогнозований результат та враховувати, що запропоновані напрями, критерії та індикатори дозволять зробити об'єктивні, аналітичні висновки про діяльність закладу, організацію освітнього процесу, надання освітніх послуг, зорієнтованих на розвиток кожного вихованця закладу позашкільної освіти. Підхід до оцінки якості позашкільної освіти повинен сприяти створенню можливостей та умов кожній дитині гарантувати якісну і загальнодоступну освіту в позаурочний час, гармонійний розвиток здібностей та інтересів, реалізації своїх потенційних можливостей, вільного особистісного розвитку творчих інтересів, соціального і професійного самовизначення.

Запропонований державною службою якості освіти України проєкт щодо організації та функціонування внутрішньої системи забезпечення якості позашкільної освіти дозволяє вирішити комплекс завдань:

- оцінити освітнє середовище закладу позашкільної освіти;
- проаналізувати систему оцінювання здобувачів освіти;
- оцінити діяльність педагогічних працівників закладу;
- визначити ефективність управлінської діяльності закладу.

До ряду індикаторів оцінювання варто було б внести деякі уточнення.

Без сумніву, заклади позашкільної освіти повинні бути забезпечені навчальними, наочними посібниками та технічними засобами навчання відповідно до освітньої та навчальних програм. Навчальна програма – це нормативний документ, який окреслює коло основних знань, умінь та навичок, що підлягають засвоєнню, з кожного окремо взятого навчального предмета, містить перелік тем матеріалу, що вивчаються, рекомендації щодо кількості годин на кожну тему, розподіл тем за роками навчання та час, відведений на вивчення всього курсу. Наразі навчальні програми закладів позашкільної освіти часто не відповідають сучасним принципам навчання: науковості, доступності, ґрунтовності, зв'язку навчання з практичною діяльністю. Більшість учнів та їх батьків вважають, що навчальні програми в позашкільній застарілі, а матеріал, який опрацьовується, не розвиває інтереси та здібності дітей. На якість навчальних програм впливає процедура їх затвердження. Авторські програми затверджуються наказами департаментів освіти і науки терміном на п'ять років, основний критерій для затвердження – це правильність її оформлення, а не зміст. Тому варто було б дозволити педагогічним радам закладів позашкільної освіти дозволити затверджувати навчальні програми – це дало б можливість швидко реагувати на потреби сучасних вихованців. В індикаторі оцінювання щодо навчальних програм необхідно конкретизувати вимоги до програм, а не просто виділити їх наявність, як зазначено в проєкті. Варто працювати над тим, щоб у нормативних документах щодо функціонування позашкільної освіти була переглянута процедура затвердження навчальних програм. Навчальна програма – це документ, за яким відбувається навчання в закладі, яке повинно зацікавлювати учнів, розвивати їх уміння та здібності, розширювати кругозір.

У напрямі оцінювання «педагогічна діяльність педагогічних працівників» варто було б окремо виділити критерій «організація інформаційно-методичної роботи» та «організаційно-масова робота».

Інформаційно-методична робота у закладах позашкільної освіти має сприяти удосконаленню освітнього процесу, програмно-методичному оновленню, запровадженню нових форм і методів діяльності, підвищенню майстерності педагогічних працівників тощо. У позашкільному навчальному закладі методична робота повинна забезпечити підвищення кваліфікації педагогічних кадрів, розвивати творчий потенціал сучасного педагога-позашкільника, вдосконалювати його методичну культуру [7].

Основними принципами організації інформаційно-методичної роботи в позашкільному навчальному закладі є:

- відповідність системи методичної роботи позашкільного навчального закладу сучасному замовленню держави;

- науковість, що вимагає знання сучасних теоретико-методологічних основ розвитку вітчизняної та зарубіжної педагогіки, психології, соціології з питань виховання творчої особистості;

- системність, що сприяє відпрацюванню мети, завдань, змісту, форм, методів як цілісної системи позашкільної діяльності;

- послідовність, наступність, безперервність, масовість, що вимагає всебічного охоплення педагогів різними формами методичної роботи протягом навчального року;

- творчий характер, що зумовлює максимальну активізацію діяльності педагогів;

- конкретність, що вимагає врахування особливостей закладу, його регіону, типу, завдань та програми позашкільної життєдіяльності;

- оперативність, гнучкість, мобільність у врахуванні сучасних вимог до розвитку позашкільної освіти;

- колективний характер, що вимагає поєднання зусиль усіх структур педагогічного колективу тощо [3].

У своїй роботі методичні служби закладів позашкільної освіти повинні використовувати різні форми й методи діяльності, серед яких семінари, наради, практичні заняття, конференції, круглі столи, тренінги, конкурси-захисти тощо. Пріоритетами в роботі мають стати зв'язки з науковими установами, вищими навчальними закладами, укладання з ними угод щодо спільної діяльності за визначеною проблематикою. Велику роль повинна відігравати власна друкована продукція з методики організації навчання й виховання дітей, розвитку їхніх творчих здібностей відповідно до вподобань, а також з узагальнення кращого досвіду позашкільної практики. Тому варто було б конкретизувати індикатор щодо навчально-методичного забезпечення: яка надана методична допомога вчителям, педагогічним працівникам; які методичні заходи проводилися закладом (семінари, наради, тренінги, конференції); які методичні напрацювання

мають методисти (власні методичні розробки, участь у конференціях, наявність сертифікатів, власні друковані матеріали). Конкретизація таких індикаторів оцінювання дасть можливість методичній службі більше впливати на удосконалення освітнього процесу закладу позашкільної освіти.

Організаційно-масова робота закладу позашкільної освіти є одним з важливих напрямів у роботі, яка містить у собі організацію дозвілля дітей та підлітків, спілкування з однолітками в різних формах ігрової та дозвіллево-розважальної діяльності, поліпшення психологічного здоров'я дітей, створення умов для професійної орієнтації та самовизначення особистості. Організаційно-масова робота у позашкільних навчальних закладах повинна плануватися за всіма напрямками з особливим акцентом на національно-патріотичне виховання.

Актуальним залишається і питання оновлення та модернізації матеріально-технічного забезпечення закладів позашкільної освіти, оскільки нинішнє фінансування позашкільної освіти не забезпечує їй належний розвиток відповідно до зростаючих потреб вихованців.

Якщо моніторингові дослідження проводитимуться регулярно, то це дозволить своєчасно визначити негативні фактори й упущення в роботі, прогнозувати подальший розвиток освітньої установи, розробляти і здійснювати заходи з удосконалення практики навчання й виховання. Результати моніторингових досліджень дають змогу створювати оптимальні умови для кожного учня, кожного педагога, кожного суб'єкта освітньої діяльності.

Критерії оцінювання якості освіти «повинні визначатись відповідно до цілей функціонування освітньої установи, їх кількість має бути мінімальною, але достатньою для оцінки найбільш суттєвих параметрів. Оцінка результативності можлива лише у взаємозв'язку критеріїв» [1].

Висновки. Моніторингові дослідження закладів позашкільної освіти варто проводити регулярно, це дозволить своєчасно визначити негативні фактори й упущення в роботі, прогнозувати подальший розвиток освітньої установи, розробляти і здійснювати заходи з удосконалення практики навчання та виховання. Результати моніторингових досліджень дають змогу створювати оптимальні умови для кожного вихованця, педагога, кожного суб'єкта освітньої діяльності. Таким чином, моніторинг в освіті – це сучасний механізм управління якістю освіти. За його допомогою можна відстежувати і своєчасно коригувати будь-який процес в освіті. Проведення освітнього моніторингу стимулює позитивні перетворення та мотивує до якісних змін учасників освітнього процесу.

Перспективи подальших педагогічних досліджень полягають у виявленні передового педагогічного досвіду, його узагальненні, розповсюдженні та використанні; відкритті нових проблемних ситу-

ацій; плануванні роботи методичного об'єднання педагогічних працівників; створенні ситуацій, за яких сам педагог зацікавлений у незалежній об'єктивній оцінці своєї діяльності; можливості педагогам, батькам побачити об'єктивну картину освітнього процесу закладу.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Громова Т. Критерии и оценки качества образования. Директор школы 2006. № 5, С. 51–55.
2. Єльнікова Г.В. Адаптивне управління: сутність, характеристика, моніторингові системи : Кол. монографія / Г.В. Єльнікова, Т.А. Борова, О.М. Касьянова, Г.А. Полякова та ін. / За загальною та науковою редакцією Г.В. Єльнікової. Київ : 2009., 480 с.
3. Книга методиста : Довід.-метод. видання / Упоряд. Г.М. Литвиненко, О.М. Вернидуб. Харків, 2006.
4. Кретович С.С. Наукові засади моніторингу розвитку вищого навчального закладу I-II рівня акредитації : автореф. дис. ... канд. пед. наук. Київ, 2012. 20 с.
5. Моніторинг стандартів освіти / За ред. Альберта Тайджмана і Т. Невілла Послтвейна. Львів : Літопис, 2003. 328 с.
6. Моніторинг якості освіти: світові досягнення та українські перспективи / За заг. ред. О.І. Локшиної. Київ : К.І.С., 2004. 128 с.
7. Москаленко Л.М. Організація методичної роботи у позашкільних навчальних закладах у 2005–2006 навчальному році. Управління школою. 2005. № 22–24, серпень.